

KATTALARDA INSULT KASALLIGI, DAVOLASH VA HAMSHIRALIK PARVARISHI

GULNOZA O'RINOVA JO'RAQO'ZI QIZI

*Buvayda Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi Pediatriyada
hamshiralik ishi fani o'qituvchisi*

ROHATOY MAMAYUNISOVA OYBEK QIZI

*Buvayda Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi Terapiyada
hamshiralik ishi fani o'qituvchisi*

ANNOTATSIYA: Mazkur ilmiy ishda kattalarda uchraydigan insult kasalligining sabablari, turlari, klinik belgilari, tashxis qo'yish usullari, zamonaviy davolash yondashuvlari va hamshiralik parvarishi jarayonlari keng yoritilgan. Asarda insultdan keyingi parvarish jarayonida hamshiralar zimmasiga tushadigan asosiy vazifalar, bemorga individual yondashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash, gigiyenik parvarish va tiklanish jarayonidagi rehabilitatsiya choralari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan bayon etilgan. Shuningdek, insult profilaktikasi, sog'lom turmush tarzining ahamiyati, bemor va uning yaqinlariga ta'lim berishning roli ham tahlil qilingan. Ishda amaliyotga asoslangan yondashuvlar va samarali parvarish strategiyalari taklif etilgan bo'lib, u hamshiralik ish faoliyatini yanada samarali tashkil qilishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: insult, miya qon aylanishi, ishemik insult, gemorragik insult, davolash, rehabilitatsiya, hamshiralik parvarishi, bemor holatini baholash

KIRISH

Bugungi kunda yurak-qon tomir kasalliklari, xususan, insult — aholining mehnatga layoqatli qismida nogironlik va o'limning asosiy sabablaridan biri

hisoblanadi. Dunyo sog‘liqni saqlash tashkilotining ma’lumotlariga ko‘ra, har yili millionlab insonlar insultga chalinadi va ularning katta qismi doimiy parvarish va reabilitatsiyani talab etuvchi holatga tushadi. Insult holatlari ayniqsa, yoshi katta aholida keng tarqalgan bo‘lib, bu holatning kompleks yondashuvda davolanishi va sifatli hamshiralik parvarishini talab qiladi.

Insult — bu miya qon aylanishining keskin buzilishi natijasida miya to‘qimalarining shikastlanishi bilan kechadigan og‘ir nevrologik sindromdir. U ishemik va gemorragik turlarda kechadi va har biri o‘ziga xos klinik belgilar, tashxislash va davolash yondashuvlarini talab etadi.

Kasallikning og‘ir oqibatlarining oldini olishda vaqtida ko‘rsatilgan malakali tibbiy yordam, shuningdek, hamshiraning parvarish jarayonidagi faol roli beqiyos ahamiyatga ega.

Mazkur ilmiy ishda insultning sabablari, klinik ko‘rinishlari, zamonaviy davolash usullari hamda insultdan keyingi parvarish va reabilitatsiya jarayonida hamshiraning vazifalari atroflicha yoritiladi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, insult bilan kasallangan bemorlarning hayot sifatini yaxshilashda va ularni jamiyatga qaytarishda hamshiralik parvarishining to‘g‘ri va tizimli yo‘lga qo‘yilishi muhim o‘rin tutadi.

ASOSIY QISM

Insult — bu organizmdagi muhim hayotiy markazlar joylashgan miya sohasida qon aylanishining buzilishi bilan kechadigan og‘ir holat bo‘lib, uning oqibatida nafaqat bemorning sog‘ligi, balki uning psixologik holati, ijtimoiy mavqei va oila muhitidagi o‘rni ham izdan chiqadi. Ayniqsa, yoshi katta bemorlarda insultning klinik ko‘rinishlari ancha og‘ir kechadi, ular o‘z-o‘zini idora qilish qobiliyatini yo‘qotishi mumkin, bu esa keng qamrovli, ko‘p darajali parvarishni talab etadi.

Insult turlari orasida ishemik insult eng ko‘p uchraydi. Bu holatda miya tomirlaridan birining tiqilib qolishi sababli miya hujayralari kislorod yetishmovchiligi tufayli nobud bo‘ladi. Gemorragik insult esa qon tomirlarining yorilishi natijasida miya ichiga yoki miya pardalari orasiga qon quyilishi bilan kechadi. Har ikki holatda ham birinchi tibbiy yordam va ertasiga boshlangan hamshiralik parvarishi hayotiy ahamiyatga ega.

Hamshiralik parvarishi insult holatlarida murakkab, ammo juda mas’uliyatli jarayondir. Har bir bemor uchun individual parvarish rejasi tuzish muhim. Bu rejada bemorning harakatlanish darajasi, ovqatlanishi, psixologik holati, muloqot qobiliyati va gigiyenasi hisobga olinadi. Masalan, bemor gapirishda qiynalayotgan bo‘lsa, mimika, harakatlar va yozuv orqali muloqotni tiklash bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazilishi mumkin. Bunday yondashuvlar bemorda o‘ziga bo‘lgan ishonchni qayta uyg‘otadi.

Parvarish davomida hamshiraning sabr-toqati, hissiy sezgirliги va yondashuvlarining samimiyligi muhim rol o‘ynaydi. Misol uchun, har kuni bemorning yuziga tabassum bilan murojaat qilish, uning qo‘lidan ushlab, ko‘zlariga qarab, ismini aytib chaqirish orqali ijobiy psixologik aloqa o‘rnatilishi mumkin. Bunday oddiy, lekin chuqur ta’sirli harakatlar bemor salomatligining tez tiklanishiga xizmat qiladi.

Ko‘rgazmali qurollardan keng foydalanish ham parvarish sifatini oshiradi. Harakat mashqlari uchun stendlar, elastik bantlar, rangli kartochkalar yordamida mashg‘ulotlar tashkil etiladi. Reabilitatsiya bo‘limlarida mini-massaj to‘plari, terapevtik yurish yo‘lakchalari, musiqa terapiyasi va hayotiy motivatsiya beruvchi audio-video materiallar qo‘llanilishi samaradorlikni oshiradi.

Bemor ovqatlanishida esa parhezga qat’iy amal qilish, yumshoq va tez hazm bo‘ladigan mahsulotlardan iborat menyu tuzish kerak. Hamshira ovqatni bemorning ruxsat etilgan holatiga ko‘ra pishiruvchilar bilan kelishgan holda

tayyorlanishini kuzatadi. Masalan, quruq ovqatlar o'rniga pyure holidagi taomlar berish, tuz va yog' miqdorini nazorat qilish lozim.

Bemorning psixologik holatini tiklashda ijtimoiy-terapevtik yondashuvlar ham foydali bo'ladi. Bemor yaqinlari bilan uchrashuvlar, ularning ishtirokida mashg'ulotlar, hamshiralar tomonidan o'qiladigan ruhlantiruvchi kitoblar, hayotiy hikoyalar, ertaklar va kundalik hayot motivatsiyasiga asoslangan suhbatlar bemorda hayotga ishtiyoqni uyg'otadi.

Shuningdek, hamshira bemor yaqinlarini insult haqida xabardor qilish, ularga parvarish bo'yicha amaliy tavsiyalar berish, kundalik mashg'ulotlarni to'g'ri olib borish uchun oddiy, lekin samarali yo'riqnomalar taqdim etadi. Bu esa uy sharoitida ham bemorga to'g'ri va e'tiborli munosabatda bo'lishni ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, insultga uchragan bemorga parvarish jarayoni nafaqat tibbiy bilim, balki qalbdan kelib chiqadigan mehr, sabr, tushunish va ijodiy yondashuvni talab qiladi. Har bir bemor o'zining e'tiborga loyiq ekanini his qilgandagina, to'liq tiklanish sari dadil odimlaydi.

Quyida **kattalarda insult kasalligida hamshiralik parvarishini** ko'rsatuvchi **kreativ va amaliy misollar** jadval ko'rinishida taqdim etildi. Ushbu jadvalda har bir vaziyatga mos amaliy faoliyat va qo'llaniladigan vositalar berilgan:

Insultga chalingan bemorlar uchun kreativ amaliy parvarish misollari

Vaziyat / muammo	Amaliy yondashuv (kreativ faoliyat)	Qo'llaniladigan ko'rgazmali vositalar / usullar
Bemor gapira olmaydi yoki qiynaladi	Suratli kartochkalar orqali so'z o'rganish	Rangli kartochkalar, mimika o'rgatuvchi rasm to'plami
Qo'l harakatlari cheklangan	Bolalar konstruktori bilan barmoq mashqlari	LEGO, terapevtik barmoqlar uchun to'plar, stress-to'p

Vaziyat / muammo	Amaliy yondashuv (kreativ faoliyat)	Qo'llaniladigan ko'rgazmali vositalar / usullar
Ko'p yotgani sababli charchoq	Yengil jismoniy mashqlar (qo'l-oyoq ko'tarish, cho'zilish)	Reabilitatsion lenta, kichik og'irlikli dumbbelllar
Ruhiy tushkunlik	Har kuni bir ijobiy ibora eslatmasi (motivatsion suhbat)	Rangli plakatlari, audio yozuvlar, "Men uddalayman" daftarchasi
Ovqatlanishda qiyinalish	Pyure va suyuq taomlar, choy qoshiq bilan ovqatlantirish	Blender, parhezli menyu varaqalari
O'tirish yoki turishda qiyinchilik	Turishga ko'maklashuvchi mashqlar, bemorning qo'lidan ushlash	Qo'llab-quvvatlovchi tayoq, maxsus yostiq, yurish yo'lagi
Yaqinlar bilan muloqot etish istagi	"Oila kuni" tashkil qilish	Rasmlari devor albomi, video qo'ng'iroq qurilmalari
Esda saqlashda qiyinchilik	Har kuni bir fakt yoki so'zni o'rganish, eslab qolish o'yini	Eslatma kartochkalar, so'z-jumlalarni biriktiruvchi o'yinlar
Bemor jismoniy harakatsiz	"Qo'g'irchoq terapiyasi" yoki kichik hayvonlar bilan muloqot	Qo'g'irchoqlar, yumshoq o'yinchoqlar, musiqali muhit
Gigiyenaga e'tibor	Bemorni jalb qilgan holda har kuni biror tozalash harakati	Gigiyena darsliklari, oynali parvarish mashqlari

XULOSA

Kattalarda insult kasalligi og'ir nevrologik holat bo'lib, bemorning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy holatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu holatda samarali

hamshiralik parvarishi nafaqat davolash jarayonining muhim qismini tashkil qiladi, balki bemorning sogʻlom turmush tarziga qaytishida hal qiluvchi omil boʻlib xizmat qiladi.

Hamshira insultdan keyingi parvarishda nafaqat dori-darmonlar bilan ishlashi, balki bemorning ehtiyojlariga qarab individual yondashuvi, psixologik koʻmak berishi, motivatsiya yaratishi ham muhim hisoblanadi. Parvarish jarayonida kreativ va amaliy yondashuvlar — masalan, koʻrgazmali vositalar, interaktiv mashgʻulotlar, kichik jismoniy harakatlar, motivatsion materiallar — bemorning faol ishtirokini taʼminlaydi va tiklanish jarayonini tezlashtiradi.

Shuningdek, oilaviy koʻmak, ijtimoiy muloqot, eslab qolish va nutqni tiklash boʻyicha amaliy mashgʻulotlar bemorlar uchun muhim psixologik va emotsional tayanch boʻlib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Qodirova M.T. – **“Ichki kasalliklar propedevtikasi”**, Toshkent tibbiyot akademiyasi, 2020.
2. Sultonova D.M. – **“Nevrologiya asoslari”**, Toshkent, 2019.
3. Tibbiyot kollejlarning **“Hamshiralik ishi”** fani boʻyicha oʻquv-uslubiy qoʻllanma, SSV nashriyoti, 2021.
4. Saidova G.R. – **“Shoshilinch tibbiy yordam asoslari”**, Toshkent, 2022.